

ESTRAT CRÍTIC

Revista d'Arqueologia

Número 4, 2010

Col·lectiu Estrat Jove

UAB

Universitat Autònoma
de Barcelona

Una “*nueva Arqueología*” per a un “*nuevo Estado*”, o la mort de l’Escola Catalana d’Arqueologia i el naixement de l’Arqueologia franquista (1939-1955)

Edgard Camarós

Laboratori d’Arqueozoologia. UAB
edgard.camaros@gmail.com

*A la Sana.
Pel que hem après amb tu.
Gràcies.*

Resum

A partir de l’any 1939, amb la configuració d’un nou Estat arrel de la victòria franquista, neix també una Arqueologia franquista que trençarà amb l’Escola Catalana d’Arqueologia. En aquest treball s’analitzen la fi d’aquesta escola, el procés de configuració d’una nova Arqueologia amb marc teòric i preguntes històriques diferents, i la implantació d’un nou sistema de gestió del que té a veure amb el passat fins el 1955, per part de les autoritats feixistes.

Paraules clau: Historiografia, Franquisme, Escola Catalana d’Arqueologia.

Abstract

From the year 1939, with the configuration on a new State due to Franco’s victory, a franquist Archaeology was born and the tradition of the Catalan School of Archaeology was eliminated. The process of setting of a new Archaeology with different historical and theoretical questions, and the introduction of a new management system of everything that has to do with the past until 1955 by fascist authorities, is analyzed in this paper.

Key words: *Historiography, Franquism, Catalan School of Archaeology.*

Introducció, o sobre el debat entorn l'Arqueologia franquista

En els últims anys dins de la Historiografia, s'ha desenvolupat un debat entorn a la possibilitat o no d'identificar una Arqueologia franquista. Com a principals defensors de les dues postures antagòniques, destaquen per una banda, M. Díez-Andreu i A. Gilman, per l'altre. La primera autora defensa que efectivament existeix una Arqueologia franquista (Díez-Andreu, 1993; 1994), fet que es reflexa en la infraestructura (institucions) i en els mateixos objectius de la investigació (Díez-Andreu, 1994: 547). Per altra banda, A. Gilman defensa tot el contrari, i per a ell la Guerra Civil no va afectar al desenvolupament de l'Arqueologia, ja que per a ell no es pot vincular la esfera del que es política i l'esfera del que és ciència (Gilman, 1995).

No obstant, jo personalment em posiciono amb la tesi de M. Díez-Andreu i defenso la idea que existeix una Arqueologia franquista que neix amb el *Nuevo Estado* l'any 1939. Es va procurar a partir d'aquest any, reconstruir Espanya mitjançant un model completament antitètic a l'anterior (Tussell, 2005) i això incloïa també l'Arqueologia i en definitiva "canviar" també a les persones i institucions que la conformaven. Un exemple clar d'aquest trencament respecte l'Arqueologia que es venia desenvolupant des de finals del s. XIX (amb una certa evolució coherent), és el que va passar amb l'Arqueologia a Catalunya a partir de 1939. Amb la desestructuració de l'anomenada Escola Catalana i la substitució d'aquesta per altres institucions nascudes de dins el Franquisme, amb persones que les dirigien provinents de les mateixes files, es pot dir que neix una Arqueologia franquista.

Per a entendre millor les diferències entre una i altra Arqueologia, és aconsellable observar detalladament la mort de l'Escola Catalana d'Arqueologia i el naixement d'una nova Arqueologia franquista en dos apartats diferents.

La mort de l'Escola Catalana d'Arqueologia (1939)

L'any 1915 es creà el Servei d'Investigacions Arqueològiques, adscrit a l'Institut d'Estudis Catalans i es nomena a Pere Bosch-Gimpera (1891-1974) el seu director (García Alonso, 2002). Dins d'aquest servei, col·laboren Josep Colomines i J. Cabré en un primer moment. Posteriorment, Bosch-Gimpera incorpora a aquests grup a alumnes seus com són Lluís Pericot, Elies Serra Ràfols, Salvador Roca o Alberto del Castillo. Entre els anys 1919 i 1926, és el període de formació dels seus deixebles (*idem*). Durant tot aquest temps, el prestigi de l'Escola Catalana (també coneguda com a Escola Catalana d'Arqueologia) va augmentant amb la presència dels seus membres a congressos internacionals i publicacions de molt bona qualitat. A partir de 1926, amb l'obtenció de les càtedres de Pericot a Santiago de Compostela i la de Serra Ràfols a La Laguna, l'Escola començà a donar-se a conèixer per l'Estat. Cal destacar d'aquest segon període la celebració a Barcelona del IV Congrés Internacional d'Arqueologia (1929), la creació per part de Bosch-Gimpera de la Unió Internacional de Ciències Prehistòriques i Protohistòriques (UISPP) i el trasllat del Museu d'Arqueologia de Catalunya a l'antiga seu del Pavelló de les Arts Gràfiques de l'Exposició Internacional de 1929, situat a Montjuïc (on resideix actualment) i inaugurat el 3 de novembre de 1935 (Izquierdo, 2008).

Segons M. Díez-Andreu (1994), una de les crítiques que es pot fer a l'Escola Catalana, és la falta de creació de revistes o publicacions especialitzades, i per tant l'Escola no arribaria a institucionalitzar-se per aquest fet. Argumenta que no es va publicar res semblant a les *Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades o l'Archivo de Arte y Arqueología* (Díez-Andreu, 1994). No obstant, a partir de 1930 es publiquen les obres *Historia Universal* i *Las Razas de Europa* (edició de l'*Intituto Gallach*) vigents fins als anys seixanta, així com la publicació l'any 1932 de l'*Enología de la Península Ibérica* (editada per la Fundació

Bernat Metge de Francesc Cambó) (Garcia Alonso, 2002). Aquestes obres de síntesi tenen repercussió mundial, i malgrat no es van desenvolupar publicacions periòdiques, sí que es van fer estudis d'altíssima qualitat que institucionalitzen en certa manera l'Escola (Figura 1).

No obstant la bona direcció que seguia l'Escola Catalana, i més a partir del 1936, quan el conseller Ventura i Gassol va dissoldre el Patronat del Museu d'Arqueologia i donà suport a Bosch-Gimpera (Garcia Alonso, 2001), el 26 de gener de 1939 amb l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, moria l'Escola Catalana d'Arqueologia. Moria no només per l'exili del mestre (en qualitat de conseller de justícia) direcció Perpinyà (Garcia Alonso, 2004; Vilanova, 2002), sinó perquè el nou Estat va desarticular totes les institucions que existien fins aleshores per a canviar-les de dalt a baix.

Figura 1. Pere Bosch-Gimpera
(<http://www.segeda.net/inves/pri/bosch.htm>)

Ja el mateix febrer de 1939 es va publicar la *Ley de Responsabilidades Políticas* que havia de castigar a aquelles persones que "...contribuyeron con actos u omisiones graves a forjar la subversión roja, a mantenerla viva durante más de dos años y a entorpecer el triunfo, providencial e historicamente ineludible, del Movimiento Nacional" (Tusell, 2005: 31) y de caràcter retroactiu fins 1934. Immediatament doncs, la repressió va començar el dia després de l'entrada de les tropes a Barcelona. Els arqueòlegs que conformaven l'Escola Catalana, no se'n van lliurar. El llegat de Pere Bosch-Gimpera, havia mort.

El naixement d'una nova Arqueologia dins el nou ordre: Primera etapa (1939-1955)

A partir de la victòria de Franco el 1939, el que va resultar es va dir ben aviat el *Nuevo Estado Español* (posteriorment *Régimen del dieciocho de Julio*, o *Régimen del Movimiento Nacional*) (Muniesa, 2005). Aquest nou ordre, havia de refundar-se i tallar amb tot allò que tingués a veure amb la República o amb "*lo rojo*". D'aquesta manera, i gràcies a una brutal repressió, es van eliminar les principals institucions i es va sotmetre a depuració a tothom, per avaluar des de la nova òptica si aquelles persones que no havien estat al costat del *Movimiento*, tenien cabuda dins la "*vida nacional*".

Els dies immediats al final de la Guerra Civil a Catalunya, van ser molt incerts per a moltes persones que per a dir-ho d'alguna manera, no s'havien significat excessivament amb qualsevol moviment que a partir d'aquells dies s'anomenaria indistintament "*rojo y separatista*". Pels membres de l'Escola Catalana i del claustre de la Universitat de Barcelona, eren moments de dubte. Molts, com el mateix Pericot, no sabien si exiliar-se amb el seu mestre o no. Però el mateix Bosch el va desaconsellar que ho fes, al·legant que no havia pres partit de manera directe. Així doncs, Pericot va amagar-se uns dies a les

golfes de la seva casa de Torroella de Montgrí, i no va tornar a la Universitat fins el 10 de Febrer (Fullola, 2002). A partir d'aquest moment el van sotmetre (i no només a ell) a una depuració que no li va ser favorable fins el 1940 (*idem*).

Aquesta depuració va tenir dos camps d'actuació sobre l'Escola, aquests són, la Universitat (on hi havia en Ll. Pericot i l'A. Castillo) i el Museu d'Arqueologia.

Els deixebles de Bosch-Gimpera de la Universitat, van patir la depuració dirigida pel catedràtic de dret Francisco Gómez del Campillo (futur Rector de la Universitat de Barcelona) (Vilanova, 2002). Aquestes depuracions laborals formaven part de la repressió, i eren un element clau per a la implantació del nou ordre (Ibarz, 2004). Per a fer front a la depuració, Pericot va haver de buscar testimonis que donessin fe al seu favor davant de Gómez del Campillo¹. Alberto del Castillo, malgrat que el seu pare era catedràtic de Dret Polític sense dubte d'adhesió al Movimiento davant les autoritats franquistes, també va patir el procés de depuració, que en el seu cas no va ser menys dur que el de Pericot. No obstant, del Castillo va reincorporar-se a la càtedra sense sanció, el dia 2 d'octubre de 1940 (*idem*).

Fins i tot, l'últim deixeble directe de Boch-Gimpera, Joan Maluquer de Motes, que va de fer l'examen de llicenciatura el 24 de novembre de 1937 en ple conflicte (junt amb Maria Benet, la seva futura esposa), va haver de repetir-lo el 14 de novembre de 1939, però aquesta vegada en llengua castellana i sobre un temari diferent (Vilanova, 2002). Els mecanisme d'avaluació, per suposat, ja eren uns altres.

En l'àmbit del Museu d'Arqueologia la repressió també es va donar i van acomiadar el 1940, a aquells membres del Museu que havien estat contractats durant el que es va anomenar el *gobierno rojo* (García Alonso, 2001).

Així doncs, veiem com les noves autoritats van iniciar una depuració del personal de les

institucions, com a un engranatge més per a destruir tot l'aparell institucional i legal que existia abans de 1939. Una desestructuració necessària per a poder substituir-ho tot per un *nuevo orden*. No oblidem que el cas de l'Arqueologia és només un exemple. Un element més, que sumat a les altres desestructuracions donarien lloc a les bases inicials de la *Nueva España*. Així doncs, tal i com apunta M. Marín (2006: 51), no s'estava restaurant res, "s'estava creant un nuevo estado per a una nova societat".

Ja abans de la desestructuració de l'Escola Catalana, l'*España Nacional* ja tenia el model llest per a organitzar l'Arqueologia de l'Estat. Aquest model, s'havia d'aplicar immediatament, i per això eren necessàries les depuracions. L'objectiu era crear una maquinària administrativa de l'Estat que fos fidel (Marín, 2006) i per això es van dur a terme aquest filtre repressiu.

El model inicial que es volia aplicar va néixer el 22 d'abril de l'any 1938 de mà de la *Junta Técnica del Estado*, doncs aquest estava promulgant una sèrie de lleis ja que veia la victòria cada cop més propera. Així doncs, a finals de la Guerra es va crear el *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional* amb l'objectiu de:

"...reorganizar el servicio de recuperación del patrimonio artístico nacional y también de las obras de arte de propiedad particular sometidas a los azares de la guerra, cuando no la furia destructora y a la improbidad adquisitiva de las turbas, gobiernos y otras formas de bandería, en que se ha materializado la resistencia roja..." (Decret del *Ministerio de Educación Nacional*, BOE nº549 d'abril de 1938, citat a Díaz-Andeu i Ramírez, 2001: 326).

Aquest *Servicio*, era molt centralitzat i amb una estructura interna molt jerarquitzada (*idem*). En relació a les autoritats que l'havien de portar, un Comissari general, un sotscomissari general i un adjunt administratiu, s'establí que els dos primers devien pertànyer a *Falange Española*

Tradicionalista (F.E.T.) y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (J.O.N.S.). L'últim en canvi, havia de ser del cos de funcionaris del Ministeri d'Educació Nacional (*idem*). Veiem com la identificació dels professionals amb càrrecs i el nou règim, era un fet indispensable. No obstant, aquest servei encara no tenia molt clar el seu paper en la defensa del Patrimoni i no es va donar el contrari fins el 12 d'agost de 1938, quan es va crear el codi legislatiu pel qual aquest organisme, ara rebatejat amb el nom de *Servicio de Defensa y Recuperación del Patrimonio Histórico Nacional*, havia de funcionar. Aquesta institució va subsistir fins al 1976 (Prous, 2003), encara que l'Arqueologia pròpiament dita va deixar de dependre d'aquest organisme el 9 de març de 1939, quan es va crear la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*. És interessant però, entendre quins són els antecedents de la Comissaria, ja que aquests la influiran en el seu futur funcionament en gran mesura. El *Servicio* antecessor, té una sèrie de característiques que seran la base de la Comissaria encarregada de gestionar el Patrimoni arqueològic, i cal destacar que:

“... la organización centralizada y rígidamente jerarquizada de este Servicio fue la misma que, un año más tarde, se utilizó para organizar la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas. Evidentemente, al haber finalizado ya las acciones militares, el componente militar que poseía el [servei] fue [...] sustituido en la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas por el reclutamiento de cuadros civiles, generalmente personas vinculadas a Falange o, cuando menos, personas que no habían participado en la Guerra en el bando derrotado...” (Díaz-Andreu i Ramírez, 2001: 328).

Al capdavant d'aquest organisme, es va posar al càtedratic de la Universitat de Santiago de Compostela, Julio Martínez Santa-Olalla ja des de l'any 1940 (Castelo et al., 1997). Aquest arqueòleg era fill del General Martínez Herrera, una persona molt vinculada al

General Franco (Castelo et al., 1995). L'estructura interna d'aquesta institució estava formada per Comissaris Provincials i per Comissaris Locals. Martínez Santa-Olalla des de la Comisaría Nacional de Excavaciones Arqueológicas va crear una xarxa de comissaris provincials, els quals la major part no provenien de l'Arqueologia, però sí tenien en canvi un perfil favorable al règim franquista (Ruiz et al., 2006b). Així, Almagro Basch, va ser nomenat Comissari de la Província de Barcelona el mes de maig de 1941 (Díaz-Andreu i Ramírez, 2001).

Martín Almagro (de falange des del juliol de 1936) va ser nomenat anteriorment Director del Museo Arqueològic de Barcelona (18 de març de 1939, encara que en va prendre possessió el 15 d'abril) i cap del Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Diputación Provincial de Barcelona (el 28 de juny de 1939), així com professor auxiliar de l'assignatura d'Historia y Arqueología Antiguas pel curs 1939-1940 a la Universitat de Barcelona (García Alonso, 2001; Vilanova, 2002). Podem veure com el pes d'Almagro es va poder exercir dins les tres institucions que conformaven la ja morta en aquells moments Escola Catalana. No obstant, sembla que el veritable feu d'Almagro era el Museu i no tant la Universitat, on no hi podia exercir tant de poder (comunicació personal de J. González Echegaray²), potser perquè hi havia en Pericot, primer deixeble de Bosch-Gimpera.

Pericot també va ser anomenat Comissari Provincial de Girona el mes de maig de 1941, així com José A. Tarragó ho va ser de Lleida i Salvador Vilaseca Anguera de Tarragona (Díaz-Andreu i Ramírez, 2001).

A nivell local, s'escollien els comissaris a proposta del Comissari General (els nomenava el Director General de Belles Arts). No obstant, abans era necessari que l'autoritat competent de la zona, elaborés un informe sobre la persona a designar que avalés la proposta. En aquests informes es detallaven totes aquelles accions que van desenvolupar els aspirants a comissaris, en

contra els interessos nacionals. M. Díaz-Andreu i M. Ramírez en el ja citat treball (2001), proporcionen una sèrie d'exemples que il·lustren molt bé aquesta depuració per a ser comissari local, com és el cas de l'informe referent a Luís Brull Cedó, on s'estableix que:

"Dicho individuo, apodado "vicari", nacido el 10 de diciembre de 1892 en Tivisa (Tarragona). Soltero, escribiente, perteneció al partido "Esquerra Republicana de Catalunya", con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional. Al estallar éste estuvo mezclado en todos los asuntos del comité Local revolucionario, siendo de los dirigentes del mismo. Fue orador en actos públicos durante el dominio marxista y candidato en las elecciones de 1936. Está plenamente identificado con los marxistas habiendo votado en contra del Referéndum. Se le considera peligroso para la Causa Nacional [...] Esta Dirección General ha resuelto que no procede en forma alguna su nombramiento debiéndose elevar nueva propuesta para ese cargo y esperando que en lo sucesivo antes de hacer propuesta alguna esa Comisaría General de Excavaciones se asesorará debidamente de los antecedentes de las personas que proponga" (informe de 1948, citat a Díaz-Andreu i Ramírez, 2001: 332).

Encara que també existeix el cas contrari, i persones afectes al règim són acceptades en el càrrec de Comissaris Locals dins la *Comisaría General de Excavaciones*³. Això vol dir, que les persones que van desenvolupar les tasques arqueològiques durant aquesta primera etapa eren persones plenament identificades amb el *Movimiento Nacional*, però amb una preparació en Arqueologia moltes vegades nul·la.

Hem vist doncs, com a partir de 1939, el marc legal i institucional en referència al Patrimoni arqueològic, va canviar completament. S'ha dit que a nivell teòric, l'Arqueologia no va canviar després de la Guerra Civil (Gilman, 1995), qüestió que sembla difícil tenint en compte el panorama anterior. Tal i com molt bé argumenta M. Díaz-Andreu (1994) la possible

similitud en la teoria entre un i altre període respon al següent; la influència de l'Arqueologia alemanya a principis de segle XX a l'Estat Espanyol (i encara més després de l'estada de Bosch-Gimpera a terres germàniques) va fer possible que la visió històrica-cultural fos el paradigma hegemònic. Per a l'autora citada (1996), aquest marc teòric està lligat al nacionalisme, i és per això que després de la Guerra aquesta visió continuà, encara que si abans es tractava d'un nacionalisme català, ara es tractarà d'un d'espanyolista. Malgrat això, el marc teòric no canvia (aparentment), sí que ho fan les pràctiques arqueològiques (Díaz-Andreu, 1994).

Aquest marc teòric històrico-cultural, i el blindatge respecte a visions materialistes (com les de Vere Gordon Childe) en les interpretacions del registre arqueològic per motius obvis i les diferents pràctiques, conformen una Arqueologia franquista. Les pràctiques arqueològiques a les que fem referència són moltes. Una pinzellada a algunes d'aquestes per a exemplificar quin era l'objectiu i la interpretació de la materialitat, serviran per a emmarcar aquesta Arqueologia franquista. Així per exemple, si en el període anterior es va excavar Empúries, ara es continua fent però dirigint més els estudis vers allò que era romà (imperial) en deprimint d'allò que era grec. Així com també un nou interès per altres períodes com l'etapa visigoda en contraposició de l'islàmica (*idem*). Pel cas de l'estudi dels Ibers, aquest es va veure fortament marcat per una idea basada en la celtització, amb l'objectiu de homogeneïtzar els orígens d'una nació (Ruiz et al., 2006a). És dins l'obra de 1943 (encara que datada el tercer any triomfal) de Martínez Santa-Olalla, *Esquema Paleològic*, on trobem el que havia de ser la versió de la Prehistòria dels guanyadors (Ruiz et al., 2006c). En aquesta obra la idea que es vol transmetre és la de l'unitarisme, és a dir, que Espanya és una (*con un destino en lo universal?*).

Hem citat Empúries, i sobre aquest jaciment també s'hi ha d'afegir més informació que l'engloben dins aquesta Arqueologia

franquista. El jaciment va passar a ser la prioritat en la investigació tal i com ja hem dit. M. Almagro en va assumir la direcció, tot aprofitant els treballs que ja havia iniciat Bosch-Gimpera (junt amb E. Gandía). Per a poder tirar endavant el projecte, va comptar amb l'associació d'*Amigos de Ampurias* de la qual en formaven part entre d'altres, A. Kindelán (Capità General de la IV Regió militar), A. de Correa y Veligson (Governador Civil de Barcelona) i M. Mateu (Alcalde de Barcelona) (Garcia Alonso, 2001). Això és important de cara a entendre que l'any 1941, es va dotar a Almagro amb 20.750 pessetes per al Museu Monogràfic d'Empúries i els jornals (*idem*), i es va cedir també la companyia de soldats (presoners de guerra) del *Batallón de Trabajadores Figueras 41* a partir de 1940 (Garcia Alonso, 2003). Aquests, van haver de realitzar tasques d'excavació en unes condicions molt precàries, i no només arqueològicament parlant. La dotació econòmica amb la qual va poder comptar Almagro és significativa si es coneix la situació econòmica de l'any 1941 de Catalunya, on els canals de distribució d'aliments encara no s'havia solucionat, i l'abastament d'aliments era un problema en aquest sentit (Marín, 2006) (Figura 2).

Un altre tret que caracteritza a aquesta Arqueologia franquista de la primera etapa respecte a l'anterior, és el profund aïllament a la qual està sotmesa (igual que el règim en la seva primera etapa). Aquesta autarquia

Figura 2. Batallons Disciplinaris de Soldats Treballadors (http://todoslosrostros.blogspot.com/2008_09_10_archive.html)

Figura 3. En aquesta imatge es pot veure al cap de la *Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas de Falange* (amb uniforme de Falange), acompanyant a H. Himmler (<http://oldearth.wordpress.com/2009/05/26/>).

arqueològica, contrasta especialment amb la internacionalització dels estudis de Bosch-Gimpera i els de la seva Escola Catalana.

No podem deixar passar tampoc el tema de la llengua. La producció científica en llengua catalana (en molts sentits, doncs també ens referim a la difusió), va quedar totalment eliminada. El *Movimiento Nacional*, va identificar, tal i com apunta Muniesa (2005) "*lo español con lo castellano ...[i]... lo catalán y lo vasco fueron exluídos de la vida nacional*". Al mateix J. Colomines, que va continuar treballant al Museu, el 30 de gener de 1941 va ser expedientat per:

"haber utilizado en actos de servicio, ante visitantes, idioma distinto del español, constituyendo ello una manifiesta y pública desobediencia a las terminantes órdenes emanadas de la superioridad" (expedient fet per Luis Rivière (diputat ponent de Cultura de la Diputació de Barcelona) en contra J. Colomines, citat a Garcia Alonso, 2001).

Les ordres a les quals es fan referència són les dictaminades per Wenceslao González Pliveros el dia 28 de juliol de 1940, en el qual s'establia l'ús de la *lengua nacional* en els

serveis públics. J. Colomines va ésser suspès de sou i feina vuit mesos (Garcia Alonso, 2001). Les autoritats franquistes, "instal·laren el permanent prohibicionisme de la penetració del català en les instàncies oficials. El català fou allunyat de l'administració pública, de l'ensenyament, i de totes aquelles activitats que converteixen una llengua i el que vehicula en el suport possible d'un projecte polític nacional" (Marín, 2006: 152).

La segona etapa d'aquesta Arqueologia franquista es pot percebre fàcilment. No només va canviar el cap de la investigació arqueològica a Espanya, sinó que certs posicionaments interpretatius també muden. El final d'aquesta etapa es veu molt clar amb la caiguda de poder que experimenta el qui fins el 1955 va ser el *Director General de la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas*, el Prof. Martínez Santa-Olalla. La seva destitució es deu sense cap dubte a la conjuntura política del règim franquista. Són moments en els quals el poder de Falange està decaient i cal recordar que Santa-Olalla és un falangista de primer moment. La pèrdua de la seva autoritat producte del moment, va permetre que set catedràtics de Prehistòria s'atrevisser a escriure una carta al Ministre d'Educación Nacional, explicant els problemes pels quals passava l'Arqueologia a Espanya. Aquesta carta amb data de 1955 la firmaven els Professors L. Pericot, A. Garcia Bellido, A. del Castillo, A. Beltrán, C. de Margelina, J. Maluquer de Motes, M. Almagro (Díaz-Andreu i Ramírez, 2001). Fixem-nos atentament en els noms dels firmants, i veurem que de les set autoritats acadèmiques, tres es poden vincular a l'Escola Catalana d'Arqueologia de Bosch-Gimpera.

La reacció de les autoritats a aquesta carta va ser immediata. Si l'epístola està firmada el dia 31 de gener de 1955, el 2 de gener es reorganitza per decret la Comisaría que passa a anomenar-se *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* i Santa-Olalla perd poder.

Aquesta pèrdua d'autoritat, es va poder intuir ja el 1954, quan Martín Almagro va marxar a Madrid a ocupar la càtedra de Santa-Olalla per oposició, deixant vacant la seva de Barcelona per a que la pogués ocupar (per fi després de tants anys), Lluís Pericot. D'aquesta manera, Almagro passava a ser el "cap visible" de l'Arqueologia espanyola i deixava una mica d'espai per a la maniobra a Pericot per així poder restablir (en la mesura del possible i salvant les distàncies) alguna cosa que pogués recordar (encara que només fos en els plantejaments teòrico-metodològics) al que havia estat l'Escola Catalana d'abans del 1939. Cal entendre, però que aquesta "llibertat" era limitada, doncs Almagro seguiria sent director del Museu i de les excavacions d'Empúries fins als anys seixanta, quan va ser substituït per E. Ripoll i Perelló (Garcia Alonso, 2001).

En quant als posicionaments interpretatius als que feiem referència, s'observa a nivell general a partir de 1954 un canvi de rumb. En el llibre de Menéndez Pidal *Historia de España* (1954), García y Bellido es posiciona en contra al *panceltisme* d'Almagro Bach i Martínez Santa-Olalla (v. García y Bellido, 1954), en una conjuntura en la que aquesta idea desapareixia per raons polítiques i per la impossibilitat de seguir sostenint científicament la proposta (Ruiz et al., 2006b).

Aquest canvi en l'Arqueologia, a nivell administratiu i teòrico-metodològic, tal i com ja s'ha dit, té molt a veure amb la conjuntura política, econòmica i social. I és que el 1954-1955 es van donar una sèrie de canvis en aquest sentit. Alguns ja els hem citat, com és el descens de poder de *Falange*, però n'hi va haver més. D'aquesta manera, el 1954 si bé no es va recuperar el nivell de vida dels treballadors, a nivell general sí que es van millorar les condicions de vida (Marín, 2006). Altres canvis van influir en la fi de l'aïllament com són: l'entrada a la UNESCO (1952) causa per la qual Bosch-Gimpera la va abandonar com a representant de Mèxic com a mesura de protesta; concordat amb el Vaticà (1953); acords militars amb els EE.UU. (encara que ja el 1950 es van concedir alguns

crèdits) i l'admissió a l'ONU (1955), com a guinda per a posar "fi" a l'autarquia del franquisme de postguerra.

En aquest context, on el que definia les relacions socials ja no era el resultat de la Guerra Civil (no tant), i l'autarquia arribava a la seva fi, l'Arqueologia a tots els nivells també va patir un canvi. Encara que com l'economia, no recuperà allò que era abans de la Guerra Civil.

Conclusions

En aquest treball s'ha volgut mostrar com la Guerra Civil i el seu resultat, el règim franquista, acaben amb la feina que l'Escola Catalana d'Arqueologia i molt especialment el seu referent, Pere Bosch-Gimpera, estaven desenvolupant. També s'ha volgut mostrar com l'organització del "nou estat", va afectar no només a la investigació arqueològica en si a Catalunya, sinó també en la seva administració. Per tant, la idea que s'ha volgut transmetre en aquest treball, és la que existeix realment una Arqueologia franquista, en contra el que alguns autors poden creure (Gilman, 1995) respecte d'altres (Díaz-Andreu, 1994, 1993, 1997; Díaz-Andreu i Ramírez, 2001, 2004; Ramírez, 2000; Casas i Cebrià, 2003).

L'Arqueologia que es fa a partir de 1939 a Catalunya i a la resta de l'Estat, està totalment vinculada a la organització política en la seva estructuració. Aquest fet, sense cap dubte tal i com han volgut demostrar els exemples exposats en aquest treball, va influir en la conformació d'una investigació arqueològica que es pot anomenar franquista. Una investigació que representa un estancament i una ruptura respecte el període anterior. A Catalunya, aquesta *nueva Arqueología* es fa molt més evident degut a la situació particular i pròpia que guida l'estudi del passat amb el mestre Bosch-Gimpera. En línies generals i a mode de conclusió, es pot dir que la Guerra Civil i el franquisme, van ser nefastos per al bon desenvolupament d'una Arqueologia catalana, que fins 1939 era puntera a nivell internacional. ■

NOTES

¹ Lluís Pericot va comptar amb els testimonis favorables de Pere Font i Puig (catedràtic de Psicologia) i Eusebio Díaz (catedràtic de Dret Romà). Així mateix, va comptar amb el suport del degà de la Facultat de Lletres del moment, el catedràtic d'Història Antonio de la Torre, que va aportar un informe a favor de Pericot (Vilanova, 2002).

² Joaquín González Echegaray (Santander, 1930) va ser director de l'Institut de Prehistòria de Cantàbria durant l'època franquista i va cursar l'assignatura de Martín Almagro el 1951 a la Universitat de Barcelona, així com també va realitzar pràctiques al Museo de Arqueología.

³ Persones com Juan Garriga Pujol (Vilajuïga, Girona) el 1947 per ser una persona que segons l'informe sempre va pertànyer a partits d'ordre i se'l considerava afecte a la Causa Nacional; Juan Soler Caralt (El Vendrell, Tarragona) que el 1947 era batlle president de la Bisbal del Penedès i de Falange; o Alberto Ferrer Soler (Vilanova i la Geltrú, Barcelona) a qui els marxistes havien matat el seu pare i era un home de bona conducta (exemples extrets de Díez-Andreu & Ramírez, 2001: 333).

Bibliografia

- CASAS, J., CEBRIÀ, A.** (2003): "L'Arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975). Dins Actes de les *Jornades d'Historiografia* celebrades a Mataró els dies 24 i 25 d'Octubre de 2002. BARBERÀ, J., GARCÍA, J. (Coords.). Barcelona.
- CASTELO, R., CARDITO, L., PANIZO, I., RODRÍGUEZ, I.** (1995): *Julio Martínez Santa-Olalla. Crónicas de la cultura arqueológica española*. Publicat per les mateixes autores. Madrid.
- CASTELO, R., CARDITO, L., PANIZO, I., RODRÍGUEZ, I.** (1997): "Los organismos e instituciones arqueológicas de posguerra." Dins *La cristalización del pasado: génesis y desarrollo del marco institucional de la*

Arqueología en España. DÍAZ-ANDREU, M. & MORA, G. (Eds.). Universidad de Málaga: 573-581.

DÍAZ-ANDREU, M. (1993): "Theory and Ideology in Archaeology: Spanish Archaeology under Franco Regime". *Antiquity*, 67: 74-82.

DÍAZ-ANDREU, M. (1996): "Constructing identities through culture. The past in the forging of Europe". Dins *European Communities: Archaeology and the construction of cultural identity*. Jones, S., GAMBLE, C, GRAVES, P. (Coords.). Routledge. London.

DÍAZ-ANDREU, M. (1997): "Prehistoria y Franquismo". Dins *La cristalización del pasado: génesis y desarrollo del marco institucional de la Arqueología en España*. DÍAZ-ANDREU, M. & MORA, G. (Eds.). Universidad de Málaga: 547-552.

DÍAZ-ANDREU, M., RAMÍREZ, M.E. (2001): "La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas (1939-1955). La administración del patrimonio arqueológico en España durante la primera etapa de la dictadura franquista". *Complutum*, 12: 325-242.

DÍAZ-ANDREU, M., RAMÍREZ, M.E. (2004): "Archaeological Resource Management under Franco's Spain. The Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas". Dins *Archaeology under dictatorship*. GALATY, M., WATKISAN, C., HINGHAM, M.A. (Eds.). Kluwer/Plenum: 109-130.

FULLOLA, J.M. (2002): "Lluís Pericot: Record d'un quart de segle de convivència". Dins *58 anys i 7 dies: Correspondència de Pere Bosch-Gimpera a Lluís Pericot (1919-1975)*. GARCIA ALONSO, F., FULLOLA, J.M., VILANOVA, F. (Eds.). Universitat de Barcelona. Barcelona.

GARCIA ALONSO, F. (2001): "L'ombra d'una absència. La recerca arqueològica a Catalunya durant la postguerra". *L'Avenç*, 261: 16-24.

GARCIA ALONSO, F. (2002): "58 anys i 7 dies". Dins *58 anys i 7 dies: Correspondència de Pere Bosch-Gimpera a Lluís Pericot (1919-1975)*. GARCIA ALONSO, F., FULLOLA, J.M., VILANOVA, F. (Eds.). Universitat de Barcelona. Barcelona.

GARCIA ALONSO, F. (2004): "Bosch Gimpera, rector de l'Autònoma (1933-1939), (2) La Guerra Civil i la desfeta d'un somni". *L'Avenç*, 288: 13-20.

GARCIA ALONSO, F. (2003): "Arqueología de la Memoria. Batallones disciplinarios de soldados-trabajadores y tropas del ejército en las excavaciones de Ampurias (1940-1943)". Dins SOBREQUÉS, J., MOLINERO, C., SALA, M. (Coords.). *Una inmensa prisión: los campos de concentración y las prisiones durante la Guerra Civil y el franquismo*. Editorial Crítica. Barcelona.

GARCÍA y BELLIDO, A. (1954): "Arte ibérico". Dins *Historia de España*, T.I, Vol II. MENÉNDEZ PIDAL, R. (Ed.). Espasa Calpe. Madrid.

GILMAN, A. (1995): "Recent trends in Archaeology of Spain". Dins *The origin of complex societies in Late Prehistoric Iberia: 1-6*. LILLIOIS, K. (Coord.). Archaeological Series, 8. International Monographs in Prehistory. Ann Arbor.

IBARZ, J. (2004): "Les depuracions laborals durant el franquisme. Un balanç historiogràfic". Dins Pagès, P. (dir.). *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. Publicacions de la Universitat de València. València.

IZQUIERDO, P. (2008): "Pere Bosch Gimpera (1891-1974)". *Auriga*, 52: 7-9.

MARÍN, M. (2006): *Història del franquisme a Catalunya*. Editorial Eumo i Pagès editors. Lleida.

PROUS, S. (2003): "Fuentes documentales sobre el Tesoro artístico durante la Guerra

Civil, en el Instituto del Patrimonio Histórico Español." Dins *Arte protegido. Memoria de la Junta del Tesoro Artístico durante la Guerra Civil*. Instituto del Patrimonio Cultural de España. Madrid.

RAMÍREZ, M. (2000): "Sebastián Jiménez Sánchez y la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Las Palmas (1940-1969): un balance historiográfico." Dins *XIV Coloquio de Historia Canario Americana (16-20 d'octubre de 2000)*. Las Palmas de Gran Canaria.

RUIZ, A., BELLÓN, J.P., SÁNCHEZ, A., RUIZ, A. (2006a): "Introducción. El Proyecto AREA" Dins *Los archivos de la Arqueología Ibérica: Una Arqueología para dos Españas*. RUIZ, A., SÁNCHEZ, A., BELLÓN, J.P. (Coords.). Universidad de Jaén. Jaén.

RUIZ, A., BELLÓN, J.P., SÁNCHEZ, A. (2006b): "Los archivos de la Arqueología Ibérica: Una Arqueología para dos Españas." Dins *Los archivos de la Arqueología Ibérica: Una Arqueología para dos Españas*. RUIZ, A., SÁNCHEZ, A., BELLÓN, J.P. (Coords.). Universidad de Jaén. Jaén.

RUIZ, A., BELLÓN, J.P., SÁNCHEZ, A. (2006c): "Aventuras y desventuras de los iberos durante el franquismo." Dins *Los archivos de la Arqueología Ibérica: Una Arqueología para dos Españas*. RUIZ, A., SÁNCHEZ, A., BELLÓN, J.P. (Coords.). Universidad de Jaén. Jaén.

VILANOVA, F. (2002): "Guerra i mort de l'Escola de Barcelona (i de la Universitat Autònoma). Una aproximació." Dins *58 anys i 7 dies: Correspondència de Pere Bosch-Gimpera a Lluís Pericot (1919-1975)*. GARCIA ALONSO, F., FULLOLA, J.M., VILANOVA, F. (ds.). Universitat de Barcelona. Barcelona.